

УДК 341.645(4):341.231.14

Н. В. Дрьоміна-Волок

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний політичний і ідеологічний контекст створює сприятливі можливості для відродження старих форм расизму та ксенофобії, а також для появи їх нових видів. Паралельне відкриття і закриття Європи на основі політичної та економічної інтеграції, можливо, стимулювало поширення ксенофобії та етніцизму. Процеси, які лежать в основі глобалізації, сприяють маргіналізації багатьох небілих європейців, що тим самим посилює дискримінацію, з якою вони вже стикаються [1, п. 28]. Експерти визнають, що положення в Європі після холодної війни характеризувалося появою етноцентризму. Розширення масштабів ксенофобії та відкритої прорасистської практики призвело до серйозного ослаблення правового захисту біженців, трудящих-мігрантів і осіб, що шукають притулок, у багатьох країнах [1, п. 26].

Завдання боротьби з расовою дискримінацією свідчить про очевидну актуальність наукового аналізу практики реалізації принципу недискримінації. Важливі аспекти принципу недискримінації досліджували в своїх працях М. Буроменський, О. Водянніков, В. Євінгов, В. Манукян, О. Мартиненко, В. Мицик, С. Погребняк, О. Поєдинок, П. Рабінович, О. Руднева, А. Савченко, О. Святун, С. Шевчук та інші українські вчені. Антідискримінаційна проблематика досить широко висвітлюється в російській юридичній літературі; нею займаються, зокрема, А. Абашидзе, Н. Бабаян, М. Варламова, О. Вашанова, В. Губин, Л. Залиханова, В. Карташкін, Н. Козюк, Г. Комкова, Е. Коршунова, С. М. Кочои, Н. Кравчук, В. Крусс, А. Осипов, М. Пожидаєва, М. Супрунова, М. Тимофеев та інші дослідники. Питанням боротьби із дискримінацією приділяється велика увага в західній юриспруденції (М. Арнардоттір, М. Бантон, М. Белл, М. Боссют, І. М. Коннолі, Р. О'Коннел, А. Коппельман, С. Фредман, Н. Лернер, С. Макгрудден, М. Маківен, Дж. Ньессен, Н. Осін, Р. Тоуншенд-Сміт, Р. Ханскі, І. Чопін, М. Шейнин та інші вчені).

Основним нормативним елементом в європейській системі захисту прав людини з середини минулого століття є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Протоколи до неї.

Метою цієї статті є дослідження трансформаційних процесів щодо застосування принципу недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини на прикладах рішень конкретних справ.

Багатьма дослідниками висловлюються серйозні претензії щодо застосування принципу недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини та підкреслюється складність еволюційного шляху до сьогоденних тлумачень Судом відповідних елементів поняття «дискримінація».

Як пише О. М. Арнардоттір, «принципове положення Європейської конвенції в області недискримінації, стаття 14, являє собою тільки допоміжне право з обмеженою сферою застосування. Відтак, не існує розгорнутих теоретичних досліджень щодо цієї статті, крім того, практика Європейського суду щодо застосування статті 14 типово вважається невизначеною та спірною...» [2, р. 1]. Традиційно, вважає О. Арнардоттір, у правовій теорії обговорюється питання щодо різниці між формальною та матеріальною (фактичною) рівністю та недискримінацією. Різноманітні офіційні декларації у національному та міжнародному праві мають певний матеріально-правовий потенціал, однак, за думкою більшості критично налаштованих вчених, існує тенденція, за якою антидискримінаційне право звужується до його формального компоненту під час застосування відповідних норм судовими органами. Формальний підхід насамперед характеризується симетричним рівним поводженням в тому, що відноситься до рівності у визначенні домінуючих груп у суспільстві. Матеріальний підхід характеризувався би більш асиметричним застосуванням норм, що встановлюють рівність та недискримінацію [2, р. 5].

За думкою К. Бойла, однією з аномалій практики у сфері застосування Європейської Конвенції з прав людини, що має тривалу історію, є відносно нехтування принципами рівності та недопущення дискримінації як важливими рушійними елементами ефективного захисту прав людини. У преамбулі Конвенції як її джерела проголошується Загальна декларація прав людини. Проте найбільш революційним аспектом цього документа був принципівий акцент, який в ньому робився на рівність стосовно всіх прав і свобод. Рівність і загальність являють собою два нероздільних аспекти міжнародних норм в галузі прав людини. Однак в Європейській Конвенції цей принцип не одержав буквального закріплення, а його включення в заборону на дискримінацію, що міститься в ст. 14, можливо, в силу самого формулювання цієї статті, діє таким чином, що це призводить до підпорядкування та маргіналізації поняття рівності [3].

Практика Суду щодо застосування статті 14 Конвенції характеризується відсутністю її незалежного використання, тобто вона може застосовуватись тільки у поєднанні з іншими нормами Конвенції, встанов-

люючи принцип рівності їх застосування. Втім, хоча сама стаття 14 не встановлює незалежного права, практика Суду наділила її «автономним» характером. Це означає, що незважаючи на неможливість застосування статті 14 незалежно від інших норм Конвенції, Суд може встановити порушення статті 14 навіть після рішення про відсутність порушення матеріального положення, у поєднанні з яким було заявлено недотримання статті 14. Така концепція щодо застосування статті 14 була прийнята судом під час вирішення першої скарги — у справі *Belgian Linguistics* (1968 р.), в якій шість груп заявників скаржилися, що деякі аспекти бельгійського законодавства, що регулюють питання використання мов у школах, не відповідають нормам Конвенції. Заявники, які були франкомовними мешканцями німецькомовної частини Бельгії та околиць Брюсселя, хотіли, щоб їхні діти отримували освіту французькою мовою. Суд вирішив, що стаття 2 Протоколу 1 не включає право на навчання мовою за вибором батьків. Оскільки стаття 2 в цьому відношенні не була порушена, Держава заявила, що стаття 14 в даному випадку не може бути застосована. Європейський суд на це встановив, що права, гарантовані Конвенцією, повинні розглядатись таким чином, нібито стаття 14 «є невід'ємною частиною кожної з статей, які встановлюють права та свободи» [4, para. 9]. Суд постановив, що порушення статті 14 може мати місце при її розгляді в поєднанні з іншою статтею Конвенції, навіть якщо ця інша стаття не була порушена. Суд зазначив: «Хоча вірним є те, що ця гарантія [статті 14] не має незалежного існування в тому сенсі, що відповідно до тексту статті 14 вона стосується тільки до «прав і свобод, записаних у Конвенції», міра, яка сама по собі відповідає вимогам статті, що гарантує право або свободу, що розглядається, може, тим не менш, порушувати цю статтю при її розгляді в поєднанні зі статтею 14 з причини свого дискримінаційного характеру» [4, para. 9].

Цей підхід Суд неодноразово використовував у наступній практиці — у справі *Marckx v. Belgium* (1979 р.) Суд встановив, що стаття 14 «не має незалежного існування, тому що вона діє тільки по відношенню до «користування правами і свободами», гарантованими іншими матеріальними положеннями, однак дискримінаційна природа положення, яке саме по собі відповідає Конвенції, є несумісною зі статтею 14, і отже, порушує дві статті, розглянуті у поєднанні [5].

У справі *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom* (1985 р.) Суд встановив, що скарги, подані до Європейського суду з прав людини на порушення статті 14, повинні стосуватися дискримінації в користуванні яким-небудь іншим правом, закріпленим у Конвенції, як, наприклад, правом на повагу до приватного і сімейного життя або правом на свободу релігії [6; 7].

У своїй практиці Європейський суд послідовно використовував підхід «допоміжного характеру» статті 14, тобто якщо Судом встановлено, що матеріальна норма, на порушення якого скаржаться заявники, у по-

еднанні зі статтею 14 є порушеною, Суд може не розглядати окремо порушення статті 14. Для вирішення питання, чи розглядати порушення статті 14 окремо, Суд використовує критерій «основоположного аспекту», сформульованого у справі *Airey v. Ireland* (1979 р.). За розглядом цієї скарги Європейська комісія з прав людини винесла одностороннє рішення про порушення статті 6 (1) та висловила думку, що необхідно було також розглянути питання про порушення статті 14, проте Суд вирішив, що це є необов'язковим. Суд встановив, що «розгляд цього питання зазвичай не є потрібним у випадках, коли Суд встановлює порушення іншої розглянутої в рамках цієї справи статті, взятої окремо. Це питання вирішується протилежним чином, якщо очевидна нерівність у поводженні щодо користування правом, що розглядається, становить основоположний аспект справи, однак це не може бути застосовано при порушенні параграфа 1 статті 6 в цій справі; виходячи з цього, Суд не вважає за необхідне розглядати дану справу в контексті статті 14» [8].

Вирішуючи справу *Dudgeon v. the United Kingdom* (1981 р.), Суд визначив, що встановлення факту порушення матеріальної норми Конвенції (статті 8 у цьому випадку) звільняє Суд від необхідності розглядати питання про можливе порушення статті 14, адже заява про її порушення стосується «тієї ж самої скарги, розглянутої під іншим кутом», і що «немає юридичної необхідності» у винесенні такого рішення [9].

Суд знову підкреслив свою позицію у справі *Timishev v. Russia* (2005 р.). Суд зауважив, що «при розгляді заяв про основну статтю Конвенції або її Протоколів окремо або у поєднанні зі статтею 14, та встановленні порушення за основною статтею, для Суду не є, як правило, необхідним також розглядати справу за статтею 14, якщо ситуація не являє собою явну нерівність у використанні права, що є основою справи» [10–13].

Таким чином, стаття 14, яка встановлює загальну заборону дискримінації стосовно застосування положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, деякими вченими характеризується як «беззуба» стаття, яка не може запропонувати реального захисту індивідуальним заявникам [14, р. 31].

Питання визначення терміну «дискримінація» та його основних елементів завжди викликала гострі диспути на теоретичному та практичному рівнях. Поняття дискримінації, яке використовується на сьогоднішній день Європейським судом з прав людини, було сформульовано у справі *Willis v. the United Kingdom* (2002 р.): «дискримінація означає відмінність у поводженні з людьми в схожій ситуації, якщо це поводження не може бути об'єктивно та розумно виправданим» [15]. Сама Конвенція не містить визначення терміну «дискримінація», більш того, формулювання статті 14 в різних перекладах викликало дуже суперечливе тлумачення цього терміну. Так, у французькому перекладі Європейської конвенції з прав людини використано термін «відмінність (*distinction*)», а в англійському тексті — «дискримінація (*discrimination*)». Очевидно,

що ці поняття мають точки перетину, однак за змістом вони є абсолютно різними. Не кожна відмінність веде до нерівного поводження, не кожне нерівне ставлення є дискримінацією. Європейський суд з прав людини ще у справі *Belgian Linguistics* заявив наступне щодо різного змістовного наповнення понять «відмінність» та «дискримінація»: «Крім цього, і зокрема, можна було б прийти до абсурдних результатів, якщо прийняти широке тлумачення статті 14, яке передбачає французький текст. Дійсно, довелося б визнати порушення Конвенції при розгляді будь-якого правового чи адміністративного положення, яке не забезпечує кожному повну рівність у поводженні щодо користування визнаними правами і свободами. Компетентним національним органам влади часто доводиться стикатися з ситуаціями та проблемами, які з причини внутрішньо властивих їм розходжень вимагають прийняття різних правових рішень; більш того, певні ситуації правової нерівності сприяють виправленню фактичної нерівності. Відповідно, вищезазначене розширювальне тлумачення не може бути використане» [4, para. 10].

Для того, щоб встановити наявність або відсутність дискримінації, узагальнюючи практику Суду, за думкою В. Ванденхола, можна виокремити чотири необхідні елементи: відмінне поводження; схожі обставини (аналогічні умови, схожі ситуації — comparability test); наявність об'єктивного і достатнього обґрунтування (justification test); пропорційність використуваних засобів і мети, на яку вони спрямовані («законна мета», proportionality test) [16, p. 34]. Ці елементи підкріплені значною практикою Суду, починаючи з відомої справи *Belgian Linguistics*, в якій Судом встановлено, що «не всяке нерівне поводження призводить до порушення статті 14... В даному відношенні Суд вважає, що принцип рівності у поводженні порушується при відсутності об'єктивного і достатнього обґрунтування. Існування такого [об'єктивного і достатнього] обґрунтування має бути розглянуто у зв'язку з метою і наслідками розглянутого заходу, з урахуванням принципів, зазвичай переважаючих в демократичних суспільствах. Різниця у поводженні в користуванні будь-яким з прав, зазначених у Конвенції, повинна не тільки переслідувати законну мету: стаття 14 також порушується, коли використовувані засоби і мета, на яку вони спрямовані, не є в достатній мірі пропорційними один одному» [4, para. 10].

У справі *Lithgow v. The United Kingdom* (1986 р.) Суд підтвердив свій підхід, який стандартно використовує при розгляді скарг про порушення статті 14 Конвенції: «Перш ніж перейти до розгляду конкретних скарг, Суд хотів би нагадати, що стаття 14 не забороняє будь-яку різницю у поводженні в користуванні правами та свободами, визнаними в Конвенції. Вона захищає осіб (у тому числі юридичних), які «знаходяться в аналогічних умовах», від дискримінаційної відмінності у поводженні. Для цілей статті 14 різниця у поводженні є дискримінаційною, якщо вона «не має об'єктивного і достатнього обґрунтування», тобто якщо вона не переслідує «законну мету» або якщо «використо-

вувані засоби і мета, на яку вони спрямовані, не є пропорційними один одному» [17].

Питання змістовного наповнення «відмінного поведження» не мало чіткої відповіді протягом майже всієї історії діяльності Європейського суду. У *Belgian Linguistics* Суд визначив, що «стаття 14 Конвенції не забороняє державі — члену Ради Європи поводитись з групами відмінно з метою усунення «фактичної нерівності» між ними, більше того, за певних обставин відсутність спроб усунути нерівність за допомогою відмінного поведження може сама по собі означати порушення статті 14 Конвенції» [4, para. 10]. Для визначення відмінного поведження у сенсі статті 14 Конвенції практика суду пройшла еволюційний шлях від визнання порушення статті 14 тільки у випадках прямої дискримінації до застосування непрямой дискримінації, основаної на фактичних результатах застосування, а не на змісті оспорюваного законодавчого або іншого заходу.

Концепція непрямой дискримінації довго залишалась неоднозначною та нечітко сформульованою у практиці Європейського суду. У справі *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom* Суд зазначив, що стаття 14 стосується заборони дискримінації в користуванні правами, визнаними Конвенцією, остільки, оскільки вимоги Конвенції по відношенню до цих прав можуть дотримуватися по-різному. «Поняття дискримінації за змістом статті 14 включає, в загальних випадках, ситуації, при яких до особи або групи осіб застосовується, без належного обґрунтування, менш сприятливе поведження, ніж до інших осіб чи груп осіб, хоча більш сприятливе поведження не передбачено Конвенцією» — встановив Суд, таким чином поширюючи концепцію дискримінації на її «пряме» значення [6, para. 82]. Суд встановив, що заявники не змогли довести, що імміграційні правила, наслідком яких стало виключення імміграції осіб з індійського субконтиненту, проводили відмінності між людьми за расовою ознакою. Суд зосередив свою увагу на цілі оспорюваних заходів — захист ринку праці у Великобританії, таким чином обмеживши застосування концепції «дискримінації» виключно її прямим змістом. Суддя Карілло у своїй особливій думці, що була підтримана суддями Мелькіор і Вейтзелем з Комісії з прав людини, дійшов висновку, що представлені імміграційні правила «в силу свого практичного побічного ефекту, в короткостроковій перспективі і за самою своєю ціллю є опосередковано расистськими» [18].

Тільки у 2001 році у справі *Hugh Jordan v. United Kingdom* Суд встановив, що дія статті 14 Конвенції поширюється на непрямую дискримінацію. У цій справі заявник стверджував, що обставини вбивства його сина вказували на дискримінацію. За його свідченнями, між 1969 та 1994 роками співробітниками служби безпеки було вбито 357 осіб, переважна більшість яких становили молоді чоловіки-католики або молоді чоловіки-націоналісти. Держава, в свою чергу, заявила, що виключно статистика, яка не може бути абсолютно точною, не є достатнім доказом наявності дискримінації проти католиків або націоналістів. Суд

встановив наступне: «Коли внаслідок загальної політики або заходів окрема група опиняється в особливо не вигідному становищі, не можна виключати, що це може бути визнано дискримінацією, незважаючи на те, що такий захід або політика не були спеціально спрямовані або націлені на цю групу». Суд додав, однак, що він: «...не вважає, що статистичні дані самі по собі можуть свідчити про наявність практики, яка може бути класифікована як дискримінаційна за змістом статті 14» та не встановив порушення на цій основі в цій справі [19].

У справі *Zarb Adami v. Malta* (2006 р.) Суд підтвердив, що «дискримінація, яка потенційно суперечить Конвенції, може бути результатом не тільки введення законодавчих заходів, а й фактичної ситуації». Ця справа стосувалася відправлення функцій члена журі присяжних у Мальті, які, за твердженням заявника, в більшості випадків покладалися на чоловіків. Взявши до уваги статистичні дані, Суд визначив, що цивільний обов'язок виконувати функції члена журі присяжних переважно покладался на осіб чоловічої статі, що є порушенням статті 14 у поєднанні зі статтею 4 (3) (d) Конвенції [20].

Роком пізніше Європейський суд узагальнив свій підхід до непрямой дискримінації у справі *D.H. and Others v. the Czech Republic*. Заявники, школяри циганського походження, були поміщені в «спеціальні школи», призначені для дітей з проблемами в отриманні знань, і не мали можливості відвідувати звичайні школи. Заявники стверджували, що поміщення їх у спеціальні школи було дискримінаційним щодо користування правом на освіту з причини їх етнічного походження, що порушувало статтю 14, розглянуту в поєднанні зі статтею 2 Протоколу 1 (право на освіту). Заявники стверджували, що дискримінація не обов'язково повинна бути навмисною і що будь-який захід може бути визнаний дискримінаційним через його практичні наслідки та надали значні статистичні дані, які доводили факт превалювання дітей циганського походження у спеціальних школах. Вони заявили, серед іншого, що непропорційно велика кількість дітей-циган, що навчаються у спеціальних школах, пояснюється расовою упередженістю, зокрема упередженнями щодо циган в галузі освіти та у суспільстві в цілому. У цій справі Велика Палата підтвердила позицію Суду стосовно непрямой дискримінації, встановивши її наявність за ознакою етнічного походження, та визнала порушення статті 14 [21].

Згодом Суд розширив свою практику на ситуації, де держава без об'єктивного і достатнього обґрунтування відмовляється по-різному поводитись з особами, які знаходяться у значно різних умовах. У справі *Thlimmenos v. Greece* (2000 р.) заявник оскаржував притягання його до відповідальності державою за відмову від служби в армії. Причиною його відмови була його належність до релігії «Свідки Іегови» та слідування принципам пацифізму. Заявник стверджував, що внаслідок визнання його винним він був виключений з професії дипломованого бухгалтера і що той факт, що законодавство не передбачало жодних

відмінностей між тими, хто був засуджений через їх релігійні переконання, та з інших причин, містить в собі порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 9 про свободу думки, совісті і релігії. Суд погодився з тим, що мало місце порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 9, встановивши, що «Суд до теперішнього моменту вважав, що право за статтею 14 на захист від дискримінації в користуванні правами, визнаними в Конвенції, порушується, коли держави без об'єктивного і достатнього обґрунтування по-різному поводяться з особами, які перебувають в аналогічних умовах. Суд, однак, вважає, що це не єдина грань заборони дискримінації відповідно до статті 14. Право на захист від дискримінації в користуванні правами, гарантованими Конвенцією, також порушується, коли держава без об'єктивного і достатнього обґрунтування відмовляється по-різному поводитися з особами, чиє становище є суттєво відмінним» [22].

Принцип аналогічної ситуації, як й інші критерії наявності відмінного поводження, застосовується Європейським судом, враховуючи всі контекстуальні аспекти справи. У справі *Moustaquim v. Belgium* заявник, громадянин Марокко, стверджував, що рішення бельгійської влади щодо його депортації внаслідок визнання його винним у декількох злочинах порушувала статтю 14 Конвенції, дискримінуючи його за ознакою громадянства, аргументуючи скаргу тим, що бельгійських громадян не депортують у випадках притягнення їх до кримінальної відповідальності. Суд, однак, вирішив, що в даному випадку становище заявника не є аналогічним становищу громадян Бельгії, адже вони не можуть бути депортовані в жодному випадку, відповідно до Конвенції, втім є подібним до становища негромадян Бельгії — громадян інших держав — членів Європейського Союзу, які, втім, також не могли бути депортовані згідно з законодавством ЄС про право на свободу пересування. Незважаючи на це, Суд вирішив, що відмінне поводження в даному випадку було виправданим [23].

Критерій «розумності та виправданості» Суд тлумачить як переслідування легітимної мети та розумну пропорційність між використовуваними засобами і переслідуваною метою [15, пара. 39]. Та чи інша правова норма аж ніяк не обов'язково є законною в силу того, що вона переслідує законну мету. Закон як засіб, що використовується для досягнення певних цілей, повинен забезпечувати дотримання деяких основних вимог. Головною з них є повага принципу рівності, який забороняє встановлення відмінностей за ознаками, які не мають ніякого відношення до конкретного права або конкретної свободи [24, п. 82]. Формула «не має об'єктивного і достатнього обґрунтування» включає в себе наступні елементи: 1) не переслідує «законну мету»; 2) використовувані засоби і мета, на яку вони спрямовані, не є пропорційними один одному.

Критерій пропорційності передбачає розгляд питання про те, чи є несприятливі умови, в які був поставлений заявник в результаті застосування розглянутого заходу, що переслідує законну мету, надмірними.

Якщо це так, то є ймовірність, що це може означати порушення статті 14. У справі *the Belgian Linguistics* Суд встановив, що Конвенція «не забороняє відмінності у поводженні, які засновані на об'єктивній оцінці принципово різних фактичних обставин та які, будучи спрямовані на суспільне благо, встановлюють справедливий баланс між захистом інтересів суспільства і повагою прав і свобод, гарантованих Конвенцією» [4, para. 9].

У рішенні по вищезгаданій справі *Thlimmenos v. Greece* Суд заявив наступне: «Суд бере до уваги довід Уряду про те, що особи, які відмовляються від служби батьківщині, повинні бути належним чином покарані. Однак Суд також зазначає, що заявник відбув тюремне покарання за відмову носити військову форму. У цих обставинах Суд вважає, що застосування інших заходів покарання до заявника є непропорційним. З цього випливає, що виключення з професії дипломованого бухгалтера не переслідувало законну мету. Таким чином, Суд вважає, що не існувало об'єктивного і достатнього обґрунтування відмови в особливому поводженні з заявником у порівнянні з іншими особами, засудженими за серйозний злочин» [22, para. 47].

Суд неодноразово підкреслював, що він не ставить метою обмеження права держав на самостійну побудову соціальної, економічної, культурної, політичної та інших політик. У *Belgian Linguistics* Суд зауважив, що для того, щоб «вирішити ..., чи мало місце довільне (необґрунтоване) розрізнення, Суд не може не взяти до уваги правові риси та практичні особливості життя суспільства Держави-відповідача. Вчиняючи таким чином, Суд не може взяти на себе функції компетентних національних органів влади, тому що в такому випадку це спотворило б допоміжний сенс міжнародного механізму колективного правозастосування, встановленого Конвенцією. Національні влади вільні вибирати такі заходи, які вони вважають доречними в цих питаннях, які регулюються Конвенцією. Суд лише визначає, наскільки ці заходи відповідають вимогам Конвенції» [4, para. 10].

Важливо відзначити, що в низці нещодавніх справ Суд обмежив можливість обґрунтування дискримінації. У справі *Timishev v. Russia* Суд визнав, що різниця у поводженні, яка заснована тільки або у вирішальному ступеню на етнічному походженні особи взагалі не може бути об'єктивно обґрунтована в сучасному демократичному суспільстві, побудованому на принципах плюралізму та поваги до різних культур [10, para. 58]. Цей підхід відповідає Директивам Європейського Союзу з расової рівності та за загальними стандартами рівності, згідно з якими пряма дискримінація не може бути об'єктивно обґрунтована [10, para. 58]. У справі *D.H. and Others v. the Czech Republic* (2007 р.) Велика палата визначила, що «коли різниця у поводженні ґрунтується на расі, кольорі шкіри або етнічному походженні, поняття об'єктивного і достатнього обґрунтування повинно інтерпретуватися максимально суворо» [21, para. 196].

Дослідження застосування принципу недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини на прикладах рішень конкретних справ дозволяє зробити висновки про позитивні трансформації у позиції Європейського суду з прав людини щодо меж концепції дискримінації. Разом із тим, незважаючи на очевидні досягнення, формалізований підхід Суду має бути підданий більш форсованому видозміненню для належної відповідності динамічному укоріненню всесвітнього несприйняття будь-яких форм дискримінації.

Л і т е р а т у р а

1. Организация Объединенных Наций. Экономический и Социальный Совет. Комиссия по правам человека. Подкомиссия по предупреждению дискриминации и защите меньшинств. Пятьдесят первая сессия. Всеобъемлющее рассмотрение тематических вопросов, касающихся ликвидации расовой дискриминации. Глобализация в контексте увеличения числа случаев расизма, расовой дискриминации и ксенофобии. Рабочий документ, представленный г-ном Дж. Олока-Оньяго в соответствии с решением 1998/104 Подкомиссии, 22 июня June 1999. — Doc.UN E/CN.4/Sub.2/1999.
2. Oddný Mjöll Arnardóttir. Equality and non-discrimination under the European Convention on Human Rights. Volume 74 of International Studies in Human Rights. — Martinus Nijhoff Publishers, 2003. — 265 p.
3. Бойл К. Статья 14 наконец-то обретает действенность / К. Бойл // Бюллетень ЕНРА. — 2006. — Вып. 5. — С. 1–3.
4. «Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium» v. Belgium (Belgian Linguistics) // Essex Human Rights Review. — 1968. — Vol. 1, N 2. — P. 252.
5. Marckx v. Belgium. Application No. 6833/74 // ECHR Judgment. — 1979. — 13 June. — Para. 32.
6. Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom. Application Nos. 9214/80; 9473/81; 9474/81 // ECHR Judgment. — 1985. — 28 May. — Para. 71.
7. Inze v. Austria. Application No. 8695/79 // ECHR Judgment. — 1987. — 28 Oct. — Paras. 35–45.
8. Airey v. Ireland. Application No. 6289/73 // ECHR Judgment. — 1979. — 9 Oct. — Para. 30.
9. Dudgeon v. the United Kingdom. Application No. 7525/76 // ECHR Judgment. — 1981. — 22 Oct. — Para. 67–70.
10. Timishev v. Russia. Application Nos. 55762/00, 55974/00 // ECHR Judgment. — 2005. — 13 Dec. — Para. 53.
11. Canea Catholic Church v. Greece. Application No. 25528/94 // ECHR Judgment. — 1997. — 16 Dec. — Paras. 43–47.
12. Chassagnou and Others v. France. Application Nos. 25088/94, 28331/95 and 28443/95 // ECHR Judgment. — 1999. — 29 Apr. — Paras. 86–95.
13. X and Y v. Netherlands. Application No. 8978/80 // ECHR Judgment. — 1985. — 26 March. — Para. 32.
14. Jan Niessen. The development of legal instruments to combat racism in a diverse Europe / Jan Niessen, Isabelle Chopin. — Volume 6 of Immigration and asylum law and policy in Europe. — Martinus Nijhoff Publishers, 2004. — 323 p.
15. Willis v. the United Kingdom, Application No. 36042/97. — para. 48; ECHR 2002-IV, Judgement of 11 June 2002. — para. 39.
16. Wouter Vandenhoe. Non-Discrimination and Equality in the View of the Un Human Rights Treaty Bodies / Wouter Vandenhoe. — Intersentia nv, 2005. — 293 p.

17. *Lithgow v. The United Kingdom*. Application Nos. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81 // ECHR Judgment. — 1986. — 8 July. — Para. 177.
18. Report of the European Commission on Human Rights adopted 12 May 1983 on *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom*. Dissenting opinion of Mr. Carillo, Mr. Melchior and Mr. Weitzel, Members of the Commission, report. — P. 38.
19. *Hugh Jordan v. United Kingdom*. Application No. 24746/94 // ECHR Judgment. — 2001. — 4 May. — Para. 154.
20. *Zarb Adami v. Malta*. Application No. 17209/02 // ECHR Judgment. — 2006. — 20 June. — Paras. 76, 83.
21. *D.H. and Others v. the Czech Republic*. Application No. 57325/00 // ECHR Judgment. — 2007. — 13 Nov. — Paras. 175–210.
22. *Thlimmenos v. Greece*. Application No. 34369/97 // ECHR Judgment. — 2000. — 6 Apr. — Paras. 41, 44.
23. *Moustaquim v. Belgium*. Application No. 12313/86 ECHR Judgment of 18 February 1991. — paras. 48-49.
24. Организация Объединенных Наций. Экономический и Социальный Совет. Комиссия по правам человека. Подкомиссия по поощрению и защите прав человека. Пятьдесят третья сессия. Концепция и практика позитивных действий. Окончательный доклад, представленный Специальным докладчиком М. Боссайтом. 17июня 2002. Док. ООН E/CN.4/Sub.2/2002/21. — П. 82.

А н о т а ц і я

***Дрёміна-Волок Н. В.* Принцип недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини.** — Стаття.

У статті розглядаються трансформаційні процеси щодо застосування принципу недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини на прикладах рішень конкретних справ. Підкреслюється складність еволюційного шляху до сьогоденних тлумачень Судом відповідних елементів поняття «дискримінація». Акцентується увага на позитивній тенденції розширення меж дискримінації на її непрямі форми. Робиться висновок, що незважаючи на очевидні досягнення, формалізований підхід Суду має бути підданий більш форсованому видозміненню для належної відповідності динамічному укоріненню всесвітнього несприйняття будь-яких форм дискримінації.

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, дискримінація, расова дискримінація, рівність.

А н н о т а ц и я

***Дрёміна-Волок Н. В.* Принцип недискриминации в практике Европейского суда по правам человека.** — Статья.

В статье рассматриваются трансформационные процессы относительно применения принципа недискриминации в практике Европейского суда по правам человека на примерах решений по конкретным делам. Подчеркивается сложность эволюционного пути к сегодняшним толкованиям Судом соответствующих элементов понятия «дискриминация». Акцентируется внимание на положительной тенденции расширения границ дискриминации на ее непрямые формы. Делается вывод, что, несмотря на очевидные достижения, формализованный подход Суда должен быть подвергнут более форсированному видоизменению для надлежащего соответствия динамическому укоренению всемирного неприятия каких-либо форм дискриминации.

Ключевые слова: Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, дискриминация, равенство.

S u m m a r y

***Dromina-Voloc N. V.* The principle of non-discrimination in the practice of the European Court of Human Rights. — Article.**

The transformation processes regarding the application of the principle of non-discrimination in the European Court of Human Rights decisions are considered in the article based on the on examples of specific cases. The complexity of the evolutionary path towards a modern interpretation of relevant elements of the «discrimination» concept by the Court is emphasized. Attention is drawn upon the positive trend in expanding the boundaries of discrimination to include its indirect forms. The conclusion is made that despite obvious achievements, the formal approach of the Court should undergo forced modification in order to properly match the dynamic strengthening on the global rejection of any form of discrimination.

Keywords: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights, discrimination, equality.